

STUDIE

- Hugo Šen – Nestacionární vedení tepla na dutém válci a řešení teplotních polí předního tvaru na IS strojích183
- Kateřina Hrušková, Kateřina Nora Nováková – Vývoj československého bižuterního průmyslu v letech 1948–1989, design a technologické inovace. .194

SKLÁŘSKÁ PRAXE

- Vlastimil Hotař – Chlazení skla203

TRENDY A AKTUALITY

- Český průmysl vládě: Bez okamžitého zásahu hrozí krachy firem a propouštění206
- Energetická krize drtí evropský sklářský a keramický průmysl207
- Technická univerzita v Liberci vyvinula nový materiál207
- Odbyt skleněných lahviček na parfémy a kosmetiku se zvýší208
- Výrobce flakonů pro parfémy Gucci a L'Oréal v ohrožení209
- Firma Riedel a energetická krize.209
- Şişecam splnil své finanční cíle pro první polovinu roku.210
- Saverglass zveřejnil výsledky svého úsilí o snižování uhlíkové stopy.210
- Gerresheimer se zaměřuje na udržitelnou výrobu skla.211
- SCHOTT zakládá samostatnou společnost pro svůj farmaceutický byznys. .211
- O-I Glass postaví první sklárnu vybavenou technologií MAGMA211
- Krátké zprávy.212

AKCE A VÝSTAVY

- Restart evoluce po čtyřech letech: veletrh glasstec 2022.218
- Cena Stanislava Libenského potřinácté.219
- Rytci sklárny Moser zachytili vodní svět v detailu220
- Luxferová stěna vyrobená „na míru“ vrací lesk slavné funkcionalistické vile.221
- Světlo krásenských skláren221
- Po kalíšku dáme.222
- Krátké zprávy.222

ČESKÁ SKLÁŘSKÁ SPOLEČNOST

- Ze schůze výboru České sklářské společnosti.224
- Odešel designér porcelánu Jindřich Marek225

ASOCIACE SKLÁŘSKÉHO A KERAMICKÉ PRŮMYSLU ČR

- Skláři a keramici v roce 2021 na počátku energetické krize226
- Ceny Asociace sklářského a keramického průmyslu ČR za mimořádný přínos odvětví (laudacia).227

EDITORIAL

Vážení a milí čtenáři,

vydávat dvouměsíčník v tak turbulentních časech, jako jsou tyto, nese velké riziko neaktuálnosti. Proto prosím berte publikované zprávy o energetické krizi s nadhledem, jako doklad doby, protože ve chvíli, kdy k vám číslo doputovalo, může být již vše jinak. Vynechat je však nelze, protože jde o závažné dokumenty ilustrující nelehkou situaci, v níž se nejen česká, ale i evropská výroba skla a keramiky po polovině letošního roku nachází. Hlavní deviza Skláře a keramika navíc je, a vždy byla, v sumarizaci informací, nikoliv v jejich „žhavosti“, tudíž nám to snad prominete.

Je vcelku patrné, že jednou věcí je aktuální pomoc státu, potažmo Evropské unie, aby se sklo keramika a porcelán udržely nad vodou, druhou pak energetická koncepce, výhled, směr, kterým se Česko společně s EU hodlá ubírat. Do jakého typu sklářského tavíciho agregátu má dnes podnikatel investovat, pokud mu končí jeho životnost. Do plynu, elektřiny, vodíku... Co bude a co ne? Jde-li o firmu nefixovanou na ruční výrobu, není pro ni lepší přesunout se jinam? Ne kvůli válce na Ukrajině, která jednou skončí (doufejme, že brzy), ale patrně až příliš ambiciózní ekologické doktríně, která aktuálně Evropu táhne ke dnu, jak koule na noze.

Stejně jako v osobním životě, i v tom profesním je jedním z nejhorších stavů nejistota. Bere elán, otravuje mozek. Na otázku „proč“ už nenásleduje odpověď „protože“, ale letargické mlčení nebo agresivní rána pěstí. Proto konec konců společně žijeme ve státě, a ne každý sám za sebe, aby těch nejistot bylo co nejméně. V demokracii si volíme své zastupitele, politiky, ne aby nám vládli, ale aby za nás vládli. Dlouhodobá energetická nerovnováha v Evropě rozhodně není nic, co by si kdokoliv přál. Bylo by skvělé, kdyby to vzaly v úvahu i námi vytvářené elity. Dříve než bude pozdě nejen pro nás, ale také pro ně.

Skláři a keramici, prosím, podporujte svůj časopis.

PhDr. Petr Nový
Šéfredaktor

Odborný recenzovaný časopis pro průmysl skla,
keramiky a bižuterie – ISSN 0037-637X
Vychází 6x ročně (dvočísla)
Evid. č. MK ČR E 2919
www.sklarakeramik.cz

Vydává / Publisher
Vydavatelství ČSS, s.r.o., Sportovní 554,
468 41 Tanvald, IČ: 28696778

Šéfredaktor, jednatel
Editor in chief, Managing Director
PhDr. Petr Nový

Redaktor/Editor:
doc. Ing. Vlastimil Hotař, Ph.D.

Recenzenti / Reviewers
prof. Ing. Marek Liška, DrSc.
Ing. Jiří Koucký, CSc.

Redakční rada / Editorial staff
Ing. Ivan Berka
Ing. Luboš Dietz
prof. Ing. Aleš Helebrant, CSc.
Mgr. Milan Hlavěš, Ph.D.
doc. Ing. Stanislav Kasa, CSc.
prof. Ing. Ladislav Koudelka, DrSc.
Ing. Jiří Koucký, CSc.
prof. Ing. Marek Liška, DrSc.
prof. Ing. Lubomír Němec, DrSc.
Marek Novák, MBA
Ing. Greta Nováková
doc. Ing. František Novotný, CSc.
Ing. Josef Smrček, CSc.
Ing. Jaroslav Stoklasa, Ph.D.
Ing. Aleš Svitil, předseda
Ing. Jiří Zajíc

Fotografie / Photos
© Sklář a keramik – není-li uvedeno jinak
© Sklář a keramik – unless otherwise stated

Grafika a sazba / Graphic arrangement
© David Matura / www.sputnik.cz

Tisk / Printed by
Tiskárna Macek, U Rybníka 11, Jablonec n. N.

Redakce / Editor's Office
Sportovní 554, 468 41 Tanvald
Tel.: +420 724 397 365
E-mail: redakce@sklarakeramik.cz

Administrace a předplatné
Administration and subscription
Sportovní 554, 468 41 Tanvald
Tel.: +420 724 397 365
E-mail: redakce@sklarakeramik.cz
č. ú. 0892311399/0800

Inzertní agentura / Advertisement agency
Ing. Greta Nováková
Johančina 3251, 415 01 Teplice
Tel./Fax: +420 417 576 155
Mobil: +420 603 223 768
E-mail: g.novakova@volny.cz

Partneři časopisu
Asociace sklářského a keramického průmyslu ČR / Slovenská sklárská spoločnosť

Nevyžádané rukopisy se nevracejí.
Otiskování článků jen se svolením redakce
při zachování autorských práv.

STUDIES

- Hugo Šen – Transient Heat Conduction on a Hollow Cylinder
and Solution of Parison Temperature Fields on IS Machines183
Kateřina Hrušková, Kateřina Nora Nováková
– Development of the Czechoslovak Costume Jewellery Industry
in the Years 1948–1989, Design and Technological Innovations.194

GLASS PRACTICE

- Vlastimil Hotař – Glass Annealing203

TRENDY A AKTUALITY

- From the Czech industry to the government: Without immediate
intervention, there is a risk of company collapse and layoffs206
The energy crisis is crushing the European glass and ceramic industry . . .207
The Technical University of Liberec has developed a new material207
Sales of glass bottles for perfumes and cosmetics will increase.208
Manufacturer of bottles for Gucci and L'Oréal perfumes in danger209
Riedel and the energy crisis209
Şişecam met its financial targets for the first half of the year210
Saverglass has published the results of its efforts
to reduce its carbon footprint210
Gerresheimer focuses on sustainable glass production.211
SCHOTT establishes a separate company for its pharmaceutical business. . .211
O-I Glass will build the first glass factory equipped
with MAGMA technology.211
Short News.212

ACTIONS AND EXHIBITIONS

- Restarting the evolution after four years: the glasstec 2022 trade fair . . .218
Thirteenth Stanislav Libenský Award219
The engravers of the Moser glassworks
captured the aquatic world in detail220
A wall from custom-made Luxfer glass blocks brings back
the shine of the famous functionalist villa221
Lights from glassworks in Krásno.221
Let's have a cup222
Short News.222

CZECH GLASS SOCIETY

- About the meeting of the CSS Committee224
Porcelain designer Jindřich Marek passed away.225

ASSOCIATION OF THE GLASS AND CERAMIC INDUSTRY

- Producers of glass and ceramics at the beginning of the energy crisis 2021 . .226
Awards of the Association of the Glass and Ceramic Industry of the Czech
Republic for outstanding contribution to the industry (tributes)227

Uzávěrka 9-10	Do tisku	Uzávěrka 11-12
23. 9.	20. 10.	18. 11.

STUDIE

Vývoj československého bižuterního průmyslu v letech 1948–1989, design a technologické inovace

Development of the Czechoslovak Costume Jewellery Industry in the Years 1948–1989, Design and Technological Innovations

Kateřina Hrušková, Kateřina Nora Nováková

Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, U Muzea 398/4, 466 01 Jablonec nad Nisou
katerina.hruskova@msb-jablonec.cz, katerina-nora.novakova@msb-jablonec.cz

Studie se zabývá hlavními aspekty vývoje československé bižuterie se zaměřením na produkci podniků jabloneckého bižuterního průmyslu v letech 1948–1989. Text prezentuje výsledky výzkumu zaměřené na vývojové mezníky jak v oblasti designu, tak v oblasti technologií výroby. Vedle archiválií, dobových i odborných publikací byly v rámci výzkumu analyzovány hmotné prameny v podobě dochovaných bižuterních výrobků, a to především z veřejných sbírkových institucí. Text rovněž pracuje s výsledky rozhovorů s pamětníky z řad bývalých zaměstnanců bižuterních podniků.

The study is focused on the main aspects of the development of Czechoslovak costume jewellery with an emphasis on the production of enterprises of the Jablonec jewellery industry in the years 1948–1989. The text presents the results of research focused on development milestones both in the field of design and in the field of production technologies. Part of the research was the analysis of archives, contemporary and professional publications, but also material sources in the form of preserved costume jewellery, primarily from public collection institutions. The text also works with the results of interviews with eyewitnesses from among former employees of jewellery enterprises.

Úvodem

Období mezi lety 1948 a 1989 je pro československý bižuterní průmysl velmi specifickou kapitolou vývoje. Velké i malé rodinné firmy byly v roce 1948 znárodněny a řada z nich se stala součástí nově vzniklých států vlastněných a řízených podniků. Bižuterní průmysl musel poté znovu bojovat o získání své ztracené pozice významného oboru lehkého průmyslu, kterou stvrdilo jeho využití pro státní reprezentaci při výstavách Expo'58 v Bruselu a Československé sklo v Moskvě 1959. Toto období je také spojeno s řadou zásadních změn sortimentu a inovací v organizaci výroby, technologií i prodeje. I přes všechny změny si bižuterní průmysl v čele s jabloneckými podniky udržel schopnost reagovat na stále rychleji se měnící módní trendy a zároveň se adaptoval na odlišné požadavky a situaci v socialistických i kapitalistických zemích.

Fenomémem československého bižuterního průmyslu v letech 1948–1989 se zabýval jako jedním z klíčových témat projekt Design československého

skla a bižuterie 1948–1989^[1]. Hlavním cílem realizovaného výzkumu bylo interdisciplinární zhodnocení designu bižuterie vyráběné v socialistickém Československu. Výzkum se zaměřil na analýzu hmotných pramenů v podobě hotové bižuterie a polotovárů ve sbírce Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou a ve vybraných tuzemských i zahraničních sbírkových institucích, ale také řady archiválií, dobových tematicky orientovaných monografií, periodik a obchodně-propagačních materiálů. Cenným zdrojem informací se také staly rozhovory s pamětníky. Získané poznatky autorky textu komparovaly s dosud vydanými odbornými publikacemi, kterých je k tématu bižuterie v poválečném období jen omezené množství. Sekundárním cílem bylo odborné zpracování kolekce bižuterie z let 1948–1989 ze sbírky Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou a zpřesnění informací o sbírkových předmětech. Provedené analýzy sbírkových fondů muzea potvrdily předpo-

klad o jedinečnosti této kolekce co do rozsahu i obsahu. Vedle umělecko-historického hlediska byl kladen důraz na technologie výroby, jejichž identifikace je často důležitým klíčem ke správnému zpracovávání a zhodnocení zkoumaných předmětů.

V roce 1948 vznikla nová struktura jabloneckého bižuterního průmyslu, která získala trvalejší podobu o deset let později, kdy vznikla výrobně-hospodářská jednotka Průmysl jablonecké bižuterie (VHJ PJB)^[2] tvořená národními podniky Bižuterie^[3], Železnobrodské sklo, Preciosa^[4], Skleněná bižuterie^[5], Jablonecké sklárny^[6] a od roku 1961 také Centroflor. Export zajišťoval podnik zahraničního obchodu Jablonex, který se po celém světě stal synonymem jablonecké bižuterie. Socialistickou produkci bižuterie ovlivnila nejen proměna módních trendů a společenského klimatu po druhé světové válce, ale také mnohé změny v organizaci výroby i technologické inovace. Po období stagnace na konci

1955–1965, Bižuterie, Jablonec nad Nisou, lisovaný eloxovaný malovaný hliník, MSB b26/2022, foto Aleš Kosina

1960–1970, Skleněná bižuterie, Jablonec nad Niso, perle z krastenu, MSB B10360, foto Aleš Kosina

40. a počátku 50. let se i v bižuterním průmyslu začalo blýskat na lepší časy. Inovace vedly především směrem k mechanizaci a následně k automatizaci, která například v oboru skleněných perliček probíhala až do 80. let. Díky inovacím došlo ke snížení podílu ruční práce, zvýšení efektivity výroby a centralizaci. Tyto snahy však narážely na technologickou zastaralost provozů a omezené možnosti investic. Řešením mechanizace a vývojem nových technologií se vedle podnikových technologů zabýval Výzkumný ústav mechanizace skla a keramiky (1951–1956) se sídlem v Jablonci nad Nisou, který se následně transformoval na Výzkumný ústav skla a bižuterie (1956–1991, VÚSAB). Významné inovace vyvíjeli také řadoví zaměstnanci. Každá dekáda zároveň přinesla nové materiály, povrchové úpravy a výrobní postupy. Naopak některé byly redukovány nebo zcela zrušeny, například mechanizovaná výroba vinutých perlí. Jako zásadní krok přišlo zúžení barevné škály skel, která lépe odrážela tehdejší možnosti výroby^[7]. Inovace ve výrobě i materiálech umožnily podnikům udržet krok se zahraniční konkurencí především v kapitalistických zemích, kde export narážel nejen na vzrůstající požadavky zákazníků, ale také na asijskou konkurenci, jejíž pozici posilovala velká celní zátěž na zboží ze socialistických zemí. Výzvou byla také účast podniků na veletrzích a výstavách nejen v tuzemsku, ale i v zahraničí, a bižuterie se často stala předmětem státní reprezentace.

Padesátá léta

Mezi nejzásadnější inovace patřilo zavádění mechanizace lisování kovů pomocí nových typů lisů, kdy původní

vřetenové lisy nahradily kolenopákové a později i hydraulické^[8]. Kovovou bižuterii obohatily v 50. letech o výrobky z hliníku a bižuterní slitiny, přelomové bylo zavedení technologie měkkého pájení v roce 1962^[9], které lze považovat za jeden z úspěchů tzv. racionalizace výroby. Tato nová technologie měla význam pro konkurenceschopnost v zahraničí, kde se tento postup již používal, a následnou automatizaci vybraných výrobních procesů. Výrazný posun ve výrobě polotovarů pro skleněnou bižuterii znamenala ve druhé polovině 20. století mechanizace tážení tyčí. V polovině 50. let probíhaly první pokusy vedoucí k patentování nové technologie (1958)^[10] a došlo i ke změně tvaru tyče z kulatého na mírně hranatý. Klesal také obsah oxidu olovnatého ve skle a byla zavedena strojní výroba tyčinek pro vinutí^[11].

Koncem 40. a v první polovině 50. let se v nabídce československých bižuterních podniků objevují konzervativní vzory bižuterie vycházející z předválečných tvarů a dekorů. Vedle standardního sortimentu skleněné bižuterie z perlí a perliček, knoflíků, jejichž nabídka zásadně zeštíhlela, hrály významnou roli výrobky kovové bižuterie. Bižuterie pro denní nošení byla svou formou drobnější a neokázalá. Oblíbenými se staly zejména brože tvaru kruhu nebo oválu, květů, větvíček, srdcovitých nebo hvězdovitých útvarů, výjimkou nebyly ani inspirace z říše hmyzu, ptactva nebo savců. Módní trend zahrnoval kratší náhrdelníky a náušnice, tvarově decentní prsteny nosily ženy hlavně při slavnostních příležitostech v kombinaci s dámskými společenskými rukavicemi. Kromě solitérů se dobře prodávaly také menší soupravy pro slavnostní příležitos-

ti v galvanizaci kovu stříbrné barvy, doplněného křišťálovými skleněnými kameny. Svým vzhledem a třpytem připomínaly šperky z pravých briliantů a s kabelkami nebo kloboukovými ozdobami se prodávaly zejména na zahraničních trzích. Objevovaly se i náhrdelníky ve tvaru těsných límečků a jako významný doplněk fungovaly také dámské náramkové hodinky s koženým nebo kovovým řemínkem. Vznikala i bižuterie s renesančními, barokními nebo klasicistními prvky^[12]. Novým trendem druhé poloviny 50. let se staly obojkové kovové náhrdelníky z řetězů hadího vzhledu.

V porovnání se západními zeměmi upřednostňoval životní styl poválečné doby v Československu nový typ ženy starající se nejen o domácnost a rodinu, ale zároveň i ženy plně zaměstnané. Koncem 40. let v oděvu převládaly tmavé barvy látek bez výrazných vzorů a šperky z drahých materiálů, ale také bižuterie, byly tehdy chápány jako „buržoazní přežitky“. V poválečném období mohl bižuterní průmysl těžit z vysoké úrovně designu i technologií meziválečné výroby. V sortimentu kovové bižuterie si dominanci držely výrobky z lisovaného tvrdě pájeného tombaku, druhu dobře tvarovatelné mosazi^[13].

Významnou novinkou se v kovových materiálech stal od 50. let hliník, který se dobře lisoval. Finální výrobky měly malou hmotnost a také nízkou cenu. Bižuterní slitina, která se zpracovávala odstředivým litím, naopak umožňovala velkou plasticitu finálních výrobků. Oba materiály získaly pevnou pozici v sortimentu jablonecké bižuterie. Bohužel se právě v kategorii hliníkové bižuterie vyskytlo velké množství kýčovitých vzorů^[14]. Nežádoucí oxidací povrchu hliníku bránila esteticky spe-

cifická a trvanlivá anodická oxidace, tzv. eloxování. Díky ní se stal povrch pórovitým a snadno barvitelným. Vedle odstínů zlata a stříbra tak měla eloxovaná bižuterie i různé barvy^[15].

Litím i lisováním se zhotovovala též bižuterie a galanterie ze vzácných kovů. Lisovaná tombaková i litá bižuterie měla základní povrchovou úpravu v podobě galvanizace – elektrolytického pokovování. Až čtyřicet typů využívaných galvanizací zahrnovalo odstíny zlata a stříbra, černou galvanizaci, rhodium nebo ruthenium. Povrch byl finálně ošetřen vypalovacím lakem zabraňujícím nežádoucí oxidaci a ořezu při nošení. Dále mohl být zušlechťován do tzv. staroúprav černěním, stíráním nebo matovacím lakem. Na nejlevnější bižuterii se aplikovala i nepravá galvanizace, tedy vrstva laku dobarveného pigmenty v potřebném kovovém odstínu^[16].

Mezi povrchovými úpravami přišel od konce 50. let jako zásadní inovace interferenční dekor aurora borealis s vícebarevným efektem^[17], který patřil mezi nově zaváděné vakuové dekory, vyvíjené ve druhé polovině 50. let. Uplatnění našel na všech skleněných i plastových komponentech a dosud je stálíci v povrchových úpravách. Jako novinky přišly i dekory marea (červené zlato), labrador (stříbro) nebo capri (zlato).

Renesanci zažily tzv. práskané perle^[18], které byly ve velkém objemu zařazovány do výstavních i exportních kolekcí. Mačkáním se vyráběly také butony – výlisky polokulovitěho tvaru pro jednoduché náušnice. Svě místo si samozřejmě udržel tradiční broušený sortiment. Mechanicky broušené skleněné kameny a perle (cínovky) vyráběl podnik Preciosa. Železnobrodské sklo naopak vyrábě-

lo druhý žádaný typ perlí, tzv. ohňovky – broušené perle, u kterých finální úprava leštění ohněm způsobovala mírné zaoblení hran. Jako levná varianta se vyráběly tzv. anglické perle, kdy se na předlisovaném polotovaru brousil pouze střední pás plošek^[19]. Žádaným artiklem se staly broušené atlasové perle z pětihranných trubiček sekaných na délku odpovídající průměru. Tradiční technologie zůstala zachovaná u foukaných perlí, které našly v oblasti módní bižuterie využití spíše nárazově^[20].

Sortiment skleněné bižuterie těžil po polovině 50. let z módního trendu, který zahrnoval jednořadé náhrdelníky z voskovaných skleněných perlí, brože kruhových nebo hvězdovitých tvarů nebo náhrdelníky s velkými kruhovými oky po vzoru designu značky Coco Chanel^[21]. Oblíbené byly voskované perle^[22], knoflíky, butony nebo kameny typu mugle. Jako polotovar se používalo alabastrové sklo. Dokonalé iluze pravych perel se dosahovalo také nepravidelným tvarem a barevností měnící se pod různými úhly. Voskování se používalo v různých barevných variantách a také na plastické hmoty.

Významnou komoditou zůstaly skleněné mačkané knoflíky z produkce Železnobrodského skla a Skleněné bižuterie. Oproti meziválečnému období se 50. léta vyznačovala střídmejším designem, který se opíral především o barvu a efekty samotného skla. K dekorování se používalo malování nebo stříkání studenými i vypalovanými barvami, či zdobení nalepením šatonu nebo šatonové růže. Další úpravou bylo ploškování na pískovcových brusech a leštění na topolových kotoučích.

V druhé polovině 50. let nahrávaly odhalenější dekolty šatů s pestřejšími dekory látek novým tvarům náhrdelníků. Jejich základem byly ve dvou nebo více řadách postupné délky návleku drobné skleněné perle vícebarevných kombinací, doplněné obdobnými náramky a náušnicemi. Kromě bílého vosku se stala oblíbenou barvou korálově červená.

U společenských šatů bývaly k vidění různé variace delších perlových náhrdelníků s nápaditě tvarovanými přívesky z téhož materiálu nebo dlouhé jednořadé bílé perlové šňůry sahající až pod pas, v horní třetině délky ozvláštňené svázáním do uzlu. Četněji se začaly objevovat kusy v galvanizaci zlaté barvy. Železnobrodské sklo přišlo v závěru 50. let s komerčním hitem, náhrdelníky sestavenými z více typů perlí^[23]. Nastupující „bruselský styl“ zasáhl i do vzhledu bižuterie výraznou konstrukcí velkých geometrických tvarů osazených různě velkými kameny ve tvaru muglí a perlí. Prokládal je stáčený drát či drobné plechové díly ostrých tvarů, uspořádané často do mírně excentrického motivu. V této dekádě se také okrajově uplatnily dřevěné perle z podniku Tofa v Jiřetíně^[24], keramické brože z družstva Keramo Praha^[25] nebo doplňky ze zbytků kožených odpadů^[26]. Svě místo si udržely i perle ze skloporcelánové hmoty, nazývané také sintrované, jejichž potenciál byl odhalen až v následujícím období.

Ke konci dekády se v bižuterii i oděvních doplňcích stále více využívaly také plastické hmoty. Zpracovávalo je Železnobrodské sklo a Skleněná bižuterie. Závěrem 50. let se ve výrobě díky rozvoji syntetických plastických hmot rozšířila barevná škála a díky nižší ceně i hmot-

1961–1965, Skleněná bižuterie, Jablonec nad Nisou, mačkané listrované sklo, obecný kov, MSB B13031, foto Aleš Kosina

1965, Bižuterie, Jablonec nad Nisou, lisovaný galvanizovaný tombak, broušené skleněné kameny, 1. cena I. Mezinárodní výstava bižuterie Jablonec 1965, MSB b182/2021, foto Aleš Kosina

1970–1974, Tofa, Albrechtice v Jizerských horách, mořené javorové dřevo, šatony, MSB B8662, foto Aleš Kosina

1982–1989, Preciosa, Jablonec nad Nisou, komponenty z Krastenu, sintrované perle, lisovaný galvanizovaný tombak, MSB B13023, foto Aleš Kosina

nosti^[27] se oblíbenou imitací skla staly plasty hlavně v 60. letech. Pro bižuterní komponenty i dekorační předměty se používal také měkký polypropylen^[28]. Svě místo si udržely umělé fenolformaldehydové pryskyřice tuzemské i zahraniční výroby^[29]. Po roce 1955 se mezi používané materiály zařadily termoplastické hmoty^[30], především polystyren v granulích i drti s obchodním názvem Krasten^[31], využívaný pro výrobu perlí, vlasových doplňků a předmětů denní potřeby. Krasten bylo možné matovat, voskovat i malovat acetonovými barvami. Mnohá zušlechťení kopírovala techniky pro sklo včetně dekoru aurora borealis nebo práskání^[32].

Šedesátá léta

Počátek 60. let se odvíjel v intencích „bruselského stylu“, který přinesl poutavou asymetrii a také kombinace barevně i tvarově zajímavých velkých mačkaných kamenů, drobných kamenů i perlí zasazených v netradičních montážích drátů nebo ostře tvarovaných plechů ve formě hvězdicovitých nebo sluncovitých útvarů, abstraktních květů či nepravidelné síťoviny. Módní byly perle velkých rozměrů. V produkci skleněné bižuterie nalézáme v téměř náhrdelníku perle mačkané, broušené, vinuté a také drobné sekané skleněné trubičky nebo perličky. Náhrdelníky se prodloužily a nosily se většinou dvakrát a vícekrát obtočené kolem krku nebo víceřadé, s postupným zkracováním délek. Barevnost ladila v základních tónech s oděvem. Do módy znovu přišly bohaté perličkové výšivky, uplatněné zejména na slavnostních a večerních šatech.

Na trend výrazných a nápaditých tvarů reagovala produkce perlí z plastických hmot v podniku Skleněná bižuterie.

Objemem velké perle byly lehké a technologií výroby mohly dobře a rychleji reagovat na soudobé módní trendy relativně snadnou úpravou barevnice. Dekorování plastových perlí stále odpovídalo v mnohém perlím skleněným nebo imitacím jiných materiálů. V první polovině 60. let se perle opalovaly, čímž imitovaly opalované dřevo. Dekor Vega vznikl kombinací krastenu a kovových třpytek^[33]. Do módy přišly perle ve tvaru koulí v úpravě aqua nebo vosk, včetně varianty samet dekorované balotinou. Úspěšným se stal nitkový dekor imitující opřádání vinutých perlí tenkým skleněným vláknem^[34]. Kovový vzhled v barvách zlata a stříbra dodával perlím vakuový dekor známý pod označením lata.

Oblíbě se těšily i butonové náušnice s komponentem z plastické hmoty, navrhované ve velkých rozměrech tvaru polokouli převážně s klipsovou mechanikou. Plastové náramky se využívaly také jako součást náhrdelníků, řetězů nebo opasek a vznikaly i celé soupravy^[35]. Svě místo mezi plastickými hmotami si postupně našel také Noarit (modurit), který se používal na výrobu strojně tlačených perlí nebo přívěsků^[36]. V roce 1966 zahájil činnost výrobní provoz v Novém Bydžově, součást závodu Železnobrodského skla v Líšném. Vyráběl tzv. keramo perle, které se na další dekádu staly módním hitem, ale i později se k nim vzorkařky rády vracely^[37].

Jako častý módní doplněk se na slavnostním oblečení v oblasti krku nebo ramen nosily textilní květiny poměrně velkých tvarů, zhotovované většinou z téže látky jako šaty nebo drobné samostatné umělé květiny nošené jako brože. Největším producentem bižuterie a doplňků z umělých květín byl

podnik Centroflor se sídlem v Dolní Poustevně^[38]. Sortiment v oblasti umělých květín zahrnoval jak dekorace oděvů (šatovky) a módních doplňků, tak vázové a dárkové dekorace (vývazky). Centroflor dále produkoval také pietní vazbu, imitace plodů, dekorační figurky^[39], aranžérské pomůcky nebo vánoční stromky^[40].

V oblasti textilií těžila výroba ze široké nabídky tuzemských textilek. V důsledku poválečných změn narůstal již na počátku 50. let velký tlak na soběstačnost a omezení zahraničních materiálů. Používaly se bavlněné, syntetické i polosyntetické materiály. Květiny byly obvykle zhotovovány z atlasu, univery (druh šifonu), polyesteru, sametu, čínské hedvábní nebo mušelínu. V rámci ruční výroby módních i vázových květín se u luxusních výrobků k dekorování používala od konce 60. let razítka umožňující jednoduchý potisk puntíků nebo čárek anilinovými barvami. U luxusních výrobků zůstal i nadále vysoký podíl ruční práce. I ve výrobě květín se postupně zaváděla mechanizace, poloautomaty i automaty, a od konce 50. let vzrůstal tlak na maximální realističnost květín. Zákazníci požadovali také větší trvanlivost, nemačkovost a samozřejmě nižší cenu, které byly podnětem pro zásadní inovaci v podobě zavedení výroby květín z plastických hmot v roce 1960 v novém závodě v Děčíně.

Ve druhé polovině dekády nacházejí v kovové bižuterii uplatnění skleněné kameny s různými vnitřními efekty připomínající vesmír a hvězdné soustavy, a proto dostaly pojmenování matrixové kameny. Velmi oblíbená byla černá barva galvanizace. V souvislosti s větším uvolněním společenského klimatu adorovali mladí lidé po vzoru západních zemí nespoutanost, nezávislost a svobo-

Design Jarmila Hlavová, 1982, Jablonecké sklárny, Desná, tamburovaná výšivka ze skleněných perliček, textil, MSB JZ44, foto Aleš Kosina

1985–1989, Bižuterie, Jablonec nad Nisou, litá galvanizovaná slitina obecných kovů, lisovaný galvanizovaný tombak, skleněné šatony, MSB b30/2022, foto Aleš Kosina

du. V jejich módě se proto objevují atypické dlouhé řetězy s oky tvaru výrazných kruhů či oválů nebo s klasickými jemnějšími očky prokládanými kovovými výlisky v podobě lístečků, zvířecích hlaviček, napodobenin plodů (ořechů) nebo penízků. Ke konci 60. let byly oblíbené jemnější řetízkové náhrdelníky, náušnice a náramky s mnoha drobnými přívěsky^[41]. Objevily se i větší krece propojující náhrdelníky a opasky s mnoha ověsky připomínající balkánský lidový šperk, nebo také tzv. antická bižuterie se vsazenými skleněnými gemami, napodobující šperky z doby starověkého Řecka a Říma^[42].

Dalším specifickým bižuterním výrobkem druhé poloviny 60. let byly výrazné visací náušnice, sestavované z plastových komponentů velkých geometrických tvarů. Rok 1966 přinesl novou módní linii – Op art, původem z Paříže od návrháře Andrého Courégese. Tato černobílá bižuterie v jednoduchém geometrickém stylu pouze dvoubarevných doplňků v barevných kontrastech, byla vyráběna jak ve skle, tak i v plastu. Mezi dalšími materiály se v této dekádě uplatnily opalované a lakované přírodní dřevěné perle podniku Tofa^[43]. Jako novinka sezóny 1966/67 přišel Bikeram – perle z keramické hmoty jemných odstínů a zajímavých tvarů, které se staly žádanou inovací v kolekcích Železnobrodského skla^[44].

Jako tradiční československá lidová tvorba byly v roce 1967 na Expo v Montrealu propagovány textilní šperky a bižuterie v kombinaci se skleněnými broušenými kameny zhotovované Družstvem Vamberecká krajka. V ženském časopise

Vlasta se objevují občasně návody na výrobu levné domácí bižuterie z přírodních surovin, sušených semínek, plodů, skořápek aj. v kombinaci se skleněnými a plastovými perlami^[45].

Obměny v sortimentu skleněné bižuterie zajišťovaly vedle nápadité práce vzorkařek a vzorkařů také nové povrchové úpravy perli, které mnohdy vynikaly a zaujaly v jednoduchých návlecích nebo kombinacích s méně výrazným materiálem. Povrchové úpravy na skleněných komponentech byly cestou, jak rozšířit sortiment bez nutnosti vyvíjet nové formy nebo barvy skla. Na mačkaných i na sintrovaných perlách se ve druhé polovině 60. let začal používat difuzní dekor, tzv. travertin, který připomínal mramorování^[46]. Velmi módním se kolem roku 1965 stal i tzv. měsíční povrch. Hrbolatý, nepravidelný dezén perli tvořily i tzv. ledy, známé jako jahodový dekor. Efekt nepravidelného povrchu vytvářel také kličkový dekor^[47]. K náročnějším a dražším technikám patřil dekor aqua, kdy se na perle nanášely barvy rozptýlené na vodní hladině, které na nich vytvořily barevné proužky^[48].

Určitou degradaci zažily skleněné knoflíky v oblasti plastických dekorů z formy, naopak rozvoj zaznamenalo povrchové zušlechťování, mnohdy identické s úpravou perli. K jejich dekorování se používalo malování nebo stříkání studenými i vypalovanými (zapalovacími) barvami, zdobení nalepením šatonu nebo šatonové růže, ploškování na pískovcových brusech a leštění na topolových kotoučích. Již od 60. let se hojně uplatnila dekorace obtisky nebo sitotiskem.

V broušených skleněných kamenech se vedle trvale oblíbených šatonů^[49], šatonových růží nebo tvaru rivoli^[50] v 60. letech prosazují také dentelky^[51] a velké navety^[52]. Levnou variantu zastupovaly kameny pouze mačkané do požadovaného tvaru a leštěné chemicky nebo ohněm^[53]. Součástí sortimentu byly i ručně broušené tvarové kameny používané jako náhrady pravých kamenů pro imitace šperků i výrobu velmi drahé bižuterie. Do roku 1970 vznikaly také kameny z dražšího kompozičního skla, které barvou a optickými vlastnostmi nejlépe imitovaly přírodní kameny.

Broušené skleněné kameny se ve většině případů dále povrchově upravovaly. Nejběžnější a tradiční technologií byla simulizace. Ta spočívala v nanesení zrcadlové vrstvy na spodní část kamene, kterou fixovala vrstva laku zlaté nebo stříbrné barvy. Jako tradiční sortiment se zhotovovaly i našívací kameny pro dekoraci tkanin. Velkým módním hitem se stala také šatonová bižuterie zhotovovaná z borty – textilních pásů se skleněnými kameny, které šlo dále kreativně tvarovat a našívat. Zákaznice vyhledávaly i nové typy malých společenských kabelek (psaníčka) zdobených šatony vakuově zatavenými do fólie. Po celou dobu socialismu se v módních vlnách vracela obliba imitací reliéfních řezaných kamenů ze skla, intaglií i kamejí. Koncem 40. a v 50. letech stoupaly v oblíbě spodní intaglie, jejichž reliéf zdůraznila malba, naopak v 70. a 80. se častěji vyskytují kameje^[54]. Používala se i specifická technologie výroby markazitů.

Sintrované perle, které se v 60. letech staly vysloveně hitem, se zhotovovaly ze skleněné frity utavené ve fritovací peci při teplotách 1 100 – 1 300 °C. Vytékáním vznikly kusy skla, které byly po vychladnutí roztlučeny, namlety, přibarveny a případně smíchány s dalšími činidly. Tato hmota se navlhčila vodou a lisovala tlakem do požadovaného tvaru, sklo následně tzv. slinulo v kruhových pecích s otočným šamotovým pásem. Výsledný produkt je označován jako sintrovaný nebo porcelánový^[55]. Z takto zhotovených perlí se vyráběly nejen náhrdelníky, ale také brože, z nichž se každá díky této unikátní technologii stala jedinečným originálem. Sintrované výrobky mohou připomínat keramiku nebo přírodní materiály jako korály a různé kameny. Z povrchových úprav se vedle zmíněného jahodového nebo difuzního dekoru uplatnilo listrování nebo matování.

Sekané perličky našly jako tradiční exportní komodita uplatnění také v řadě hotových výrobků. Buď jako doplněk větších perlí, nebo v podobě efektních kaskád ve stáčených náhrdelnicích, které využívaly atraktivní kombinace barev i různých tvarů v jedné barvě^[56]. Koncem 60. let přišly do módy jemné límečkové náhrdelníky z perliček zatíraných irisem napodobující krajku^[57]. Již od závěru 50. let byla také do malosériové výroby zavedena ruční tamburovaná (háčková) perličková výšivka. Tento specifický obor oživila průmyslová výtvarnice Jarmila Hlavová^[58] již v poválečném období v rámci ÚLUV. Do roku 1989 navrhla více než dva tisíce vzorů. Náročné ručně zpracovávané kabelky nebo límcové náhrdelníky

sklízely úspěch mezi známými tvářemi i běžnými spotřebitelkami^[59].

Koncem 60. let došlo k omezení tradiční povrchové úpravy tombakových výlisků – smaltování. Po druhé světové válce našlo uplatnění u drobné galanterie či v suvenýrové bižuterii – lžičkách, odznacích nebo vyznamenáních. Technika doplatila na svou ekonomickou náročnost. V suvenýrové, a následně kolem roku 1968 i v módní produkci, došlo k nahrazení finálního transparentního smaltu vrstvou čírého polyesteru. Spodní dekorativní malba byla prováděna acetonovými barvami^[60].

Sedmdesátá léta

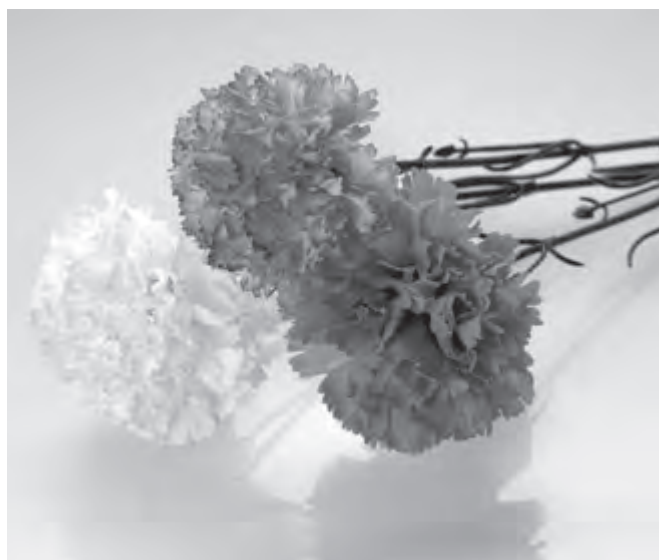
Po roce 1970 přicházely do oblíbenosti dosud nevyužívané kombinace materiálů. Jednalo se zejména o kontrasty přírodních a umělých materiálů, např. bižuterie z plastických hmot v kontrastu se sklem a kůží. Tradiční skleněnou bižuterii ve výrobě nahrazovaly kuličky z polystyrenu a dalších plastických hmot a také soustružené perle ze dřeva. Na řadu se dostal i korek a kůže nebo sametky s eloxovanými hliníkovými kruhy. Po vzoru zahraničních výrobců, zejména návrhářů z USA, se i u nás občas využívaly další materiály a netypické kombinace: dřevo, provázky, pecky, cín nebo železo. Jakákoliv materiálová kombinace byla v této době povolena a vzorkaři sázeli zejména na kontrasty typů i velikostí perlí. V plastech vznikaly nové vzory – želvovina, mráčky nebo tzv. jantarové náhrdelníky s využitím velkých oliv.

Koncem 70. let přišly opět do módy hojně využívané umělé květiny. Nosily se

nejen tradičně jako brože, ale i v pase na šatech a sukních nebo ve vlasech, s velkou rozmaností stuh, barev a tvarů, velikostí nebo stupněm stylizace přírodniny. Podnik Centroflor ani nestíhal pokrývat poptávku trhu^[61]. Velkým hitem se v roce 1975 stala bižuterie z tzv. yards perlí – plochých diskovitých perlí z plastu. Yards perle byly od této chvíle velmi žádaným artiklem a vzorkaři je stále častěji využívali ve všech typech ozdob.

Do skleněné bižuterie zasáhl začátek 70. let novou módou střapců. Oblíbené řetízky z předchozího období nahradila splétaná šňůra nebo lacetka, z níž byl na konci utvořen střepec s navlečenými perlami voskovanými nebo skleněnými, nepravidelně tvarovanými. Vzorkaři navrhovali náhrdelníky kombinující skleněné a kovové díly, což přinášelo nemalé problémy v kooperaci mezi jednotlivými bižuterními závody^[62]. Mladí lidé se rádi inspirovali různými etno styly, podle nichž vznikaly jednoduché vzory náhrdelníků, opasek, ozdob kabelek, čelenek či náramků, s návely různobarevných skleněných nebo sintrovaných perlí na textilních šňůrách, drhaných provázcích nebo kůži.

Největší inovací v sintrovaných perlích se staly Grand Pompeje^[63] (pompejky) se specifickou porézností až efektem bublin, jejichž výroba byla zavedena roku 1972^[64]. Na začátku 70. let zavládla opět móda obojkových náhrdelníků (čokrů) sestavených převážně z kovových dílů, místy s využitím skleněných kamenů. Návrháři kovové bižuterie sázeli i na kvalitnější kusy napodobující originální historické šperky s ka-

1985, Centroflor, Dolní Poustevna, textilie Centrosilk, polyethylen, MSB b44/2022, foto Aleš Kosina

1985, Železnobrodské sklo, Železný Brod, vinuté skleněné perle, bavlna, lisoVANý galvanizovaný tombak, Nejlepší výrobek oboru 1985, MSB B6837, foto Aleš Kosina

mejami nebo s drahými kameny, někdy v kombinaci na sametce.

Velmi oblíbenými se staly soupravy krátkých náhrdelníků s náušnicemi z kotlíkové řetězoviny, většinou s využitím čirých šatonů doplněných místy většími kameny z barevného skla. Tyto typy náhrdelníků napodobovaly svými tvary, ornamenty i barevností barokní brilantové šperky. Trendu dobře vyhovovala již rozvinutá a automatizací zjednodušená technologie měkce pájené kotlíkové bižuterie. Móda této dekadý přinesla také kožené nebo textilní opasky v různých barvách a šířkách, na nichž se uplatňovaly výrazné lité nebo lisované kovové spony ladící ke sponám na kabelkách.

Koncem 60. a počátkem let 70. se vysoce módní záležitostí stala technika poslux, využívaná rovněž v sériové výrobě šperků^[65]. Tato technika dekorativního strojního rytí se používala pro lisovanou bižuterii a galanterii, například na manžetové knoflíčky nebo kravatové spony. Koncem 70. let byla zavedena výroba vysokojakostní „broušené bižuterie“. Jednalo se o nové vzory, kterým dominovaly větší lesklé plochy. Výsledné ozdoby svým vzhledem evokovaly ručně zpracovaný šperk z drahých kovů^[66]. Novým typem bižuterního doplňku byly dřevěné soustružené brože tvaru plastických kruhů z přírodního nebo i z tmavě mořeného materiálu. Stejně díly se využívaly také jako přívěsky náhrdelníků doplněné koženou šňůrkou a střapcem. Novinkou se staly i dřevěné náramky skládané z jednotlivých lamel navlečených na gumičkách.

Náhrdelníky ze skleněných perlí doznávaly ke konci desetiletí velké změny: jejich stavba již nespočívala v pouhém navlečení perlí jedné za druhou nebo v postupce velikostí, nýbrž ve fantazijním prokládání kovovými díly nebo díly z galvanicky pokovené umělé hmoty, kovovými rondelkami a šatonovými kuličkami. Náhrdelníky byly zhotovovány buď v jemné, nebo naopak v kontrastně výrazné barevnosti, a tím vznikaly nespočetné varianty.

Do oblíby začínají znovu přicházet tradiční vinuté perle zhotovované v rámci podniku Železnobrodské sklo, konkrétně v jeho závodě v Líšném. Technologicky vytěžený tradiční postup se v inovacích se pohyboval většinou v rovině nových tvarů perlí. Díky vysoké řemeslné kvalitě i materiálům, například fóliím z drahých kovů, se jednalo o luxusní sortiment.

Osmdesátá léta

V českých dobových módních časopisech bychom v této dekádě našli především jednodušší vzory skleněné bižuterie. Ty se omezovaly většinou na návrh drobných skleněných perlí menších velikostí v jedné nebo maximálně třech barvách. Oblíbené byly také středně dlouhé a kratší náhrdelníky z lampových perlí, nyní nově navlékaných na stáčené bavlněné šňůry. Bižuterní průmysl čekala v tomto období velká výzva v podobě nového požadavku zákazníků z kapitalistických zemí na zdravotní nezávadnost výrobků. To se týkalo především snižování obsahu nebo úplného odstranění olova či niklu, a to jak ze základních materiálů, například bižuterní slitiny i skla, tak postupně i z povrchových úprav.

Hojně byly žádány náhrdelníky vytvořené ze slinutých perlí. Zákazníci oceňovali také další výrobky, u nichž se uplatňovala zejména zajímavost designu celku i jednotlivých perlí. Až do konce osmdesátých let se projevoval zájem i o výrobky z rokajlu, prezentované jako luxusní zboží pro slavnostní příležitosti. Nejčastějším typem náhrdelníků z provenience zásadského podniku se staly mnohořadé návrhy volně svěšených šňůrek rokajlu nebo vzorované naopak ve formě proplétaných copů, realizované buď v jedné barevnosti, nebo tón v tónu. K nim se nosily obdobně řešené svěšené nebo butonové náušnice ve tvaru šitých kytiček.

Nový módní trend poloviny 80. let měl být zejména pohodlný a funkční. Vzhledem k oděvům děleným na vrchní a spodní část se uplatňovaly naprosto různé styly bižuterie. Odhalená ramena i ruce vyžadovaly náramky. Do oblíby se dostaly jednoduché kruhové nebo čtvercové náramky z plastů v různé síle, které bylo možné nosit po několika kusech.

Přetrvávala i móda kontrastu černé a bílé, další oblíbenou kombinací se stala bílá a stříbro. Převládaly fantazijní tvary a motivy, zaoblené a asymetrické, rafinované, ale ne výstřední. Nosily se náhrdelníky z perlí, řetízky nad kotníkem i sportovní svetry dekorované řetězem s perlemi. Romantické šaty doplňovaly perlové náhrdelníky nebo řetízky s přívěsky^[67].

Náhrdelníky z plastových perlí byly nyní většinou kratší, vytvářené v postupu, a někdy se v nich kombinovaly dvě až tři výrazné barvy perlí, sešíváné do

kuliček, kroužků nebo kytiček. I v tomto desetiletí vznikaly zajímavé a netradiční kombinace vhodně barevně sladěných umělých a přírodních materiálů. Novými a zcela netradičními organickými tvary perlí z krastenu zaujala na konci 80. let kolekce zvaná Amarony^[68]. Jednalo se o ručně zhotovované perle, jejichž výrobní postup je možné přirovnat k vinutí skleněných perlí.

Velký impuls pro novou módu a trendy v odívání a bižuterii přinesly diskotéky, jejichž módu tvořily přiléhavé sportovní obleky, upnuté kalhoty, sukně a trička nebo mikiny s úzkými čelenkami sportovního charakteru. Zásadní bylo uplatnění módních doplňků s lesklým povrchem, který mohl dobře odrážet barevné světelné efekty klubů a barů. Výrobky kovové bižuterie s většími hladkými plochami nebo osázené šatony tak s tímto oděvním stylem velmi dobře korespondovaly. Z kovové bižuterie se prodávaly zejména řetízky s drobnými přívěsky nebo řetězovina proložená drobnějšími a barevně zajímavými skleněnými perličkami. Důraz se kladl také na netradiční řešení oček řetízků, někdy bylo v jednom delším kuse zkombinováno i více různých typů. Vzorkaři tvořili také nápadité a pestré dětské série pohádkových motivů a zvířátek.

Nové trendy se objevovaly i v sortimentu umělých květin. Od roku 1980 začal Centroflor používat nový revoluční textilní materiál v nemačkové úpravě, tzv. centrosilk, vyvinutý v rámci stejnojmenného projektu technického rozvoje podniku. Inovace umožnila konkurovat podobně zhotoveným produktům z Asie. Ikonickou květinou z tohoto materiálu se stal karafiát^[69]. Experimentálně byl používán sítotisk na již hotové tkaniny, který umožnil propojit dekoraci v celé ploše odlišné textilie.

Závěr

Obraz vývoje designu československé bižuterie v období socialismu vznikl propojením výzkumu trojrozměrných předmětů a dobových obrazových i písemných materiálů. K celistvosti přispělo také studium technologických inovací přinášejících nové materiály a povrchové úpravy, které dokázaly jako atraktivní novinky zaujmout na zahraničním i domácím trhu.

V rámci výzkumu proměny designu bižuterie byl dále kladen důraz na identifikaci a osobní povědi jednotlivci

vých výtvarníků a výtvarnic, vzorkařů a vzorkařek bižuterie i umělých květin, kteří působili v rámci vzorovacích oddělení jednotlivých podniků i Jablonexu, a kromě nich také technologů výroby nebo pracovníků managementu a obchodu. Práce některých autorů bižuterních vzorků byla někdy zprostředkována jejich příbuznými.

Rozhovory s pamětníky přinesly cenné profesní informace k výrobě bižuterie i vybraným procesům uvnitř znárodněného bižuterního průmyslu. Pomohly výzkumnému týmu v doplnění informací o procesu tvorby nových kolekcí a vzorů, vývoji nových technologií, povinné kooperaci v užití komponentů mezi podniky, vlivu zákazníků i specifikaci vybraných trhů, ale také o možnostech uplatnění a prosazení vlastní návrhářské invence, a to včetně účasti na vnitropodnikových nebo výstavních a veletržních soutěžích. Velmi zajímavé jsou i jed-

notlivé profesní příběhy těchto pamětnic a pamětníků, kteří s bižuterním průmyslem mnohdy spojili značnou část svého života.

Dílčím, ale nesmírně cenným výstupem je zpřesnění odborného určení řady sbírkových předmětů ve sbírce Muzea skla a bižuterie, především v oblasti autorství a datace. Četné konzultace s pracovníci vzorovacích oddělení také přinesly potřebu zaměřit se nejen na autorky a autory finálních vzorků, ale také jednotlivých komponentů, které se mohly opakovaně používat bez výraznějších modifikací celá desetiletí. Kromě designu a technologického vývoje se náš výzkum zaměřil též na dílčí téma výstavnictví bižuterie, které bylo uchopeno v širším kontextu než v dosud vydaných publikacích. Vzhledem k nadále rozvíjeným kontaktům se daří identifikovat a získávat informace od dalších relevantních pamětníků, a proto lze na výzkum v doplňování

jednotlivých podrobností navazovat i v dalších letech.

Výsledky výzkumu byly prezentovány průběžně prostřednictvím dílčích výstupů v podobě studií, výstav a odborných monografií. Jako obrazovou přílohu k jednotlivým publikačním výstupům a výstavám jsme vybíraly prezentované předměty tak, aby je bylo možné využít v rovněž komparačního modelového materiálu při zpracování bižuterie v jiných veřejných sbírkových fondech i soukromých kolekcích.

Studie byla financována z prostředků Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II) Ministerstva kultury ČR v rámci projektu Design československého skla a bižuterie 1948–1989 (DG18P020-VV031). Řešitelem projektu je Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou.

POZNÁMKY

- 1] Studie byla financována z prostředků Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II) Ministerstva kultury ČR v rámci projektu Design československého skla a bižuterie 1948–1989 (DG18P020VV031). Řešitelem projektu je Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou.
- 2] Více v kapitole Geneze národních podniků a proměny jejich organizační struktury. NOVÝ P. a kol.: Snění o budoucnosti. Design československého skla a bižuterie 1948–1989. Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou (2022), s. 343–350.
- 3] 1948–1952 Kovová bižuterie, 1952–1958 součást Jablonecké bižuterie
- 4] 1948–1952 Brusírný kamenů, 1952–1958 součást Jablonecké bižuterie
- 5] Podnik existoval v letech 1948–1952 a 1958–1978, po druhé, zániku byly jeho závody rozděleny mezi ŽBS a Preciosu.
- 6] Od roku 1978 byl součástí podniku Jablonecké sklárny výrobní závod v Zásadě.
- 7] Kirsch R. ed.: Historie sklářské výroby v českých zemích. II/2. Academia Praha (2003), s. 389.
- 8] Kirsch R. ed.: Historie sklářské výroby v českých zemích. II/2. Academia Praha (2003), s. 417.
- 9] Měkké pájení našlo uplatnění především v sortimentu šatonové bižuterie, známé jako štrasové. Na rozdíl od tvrdého pájení se skleněné kameny fastují (osazují) do kovu již před pájením a galvanizováním. Nutné bylo použití kvalitních šatonů s odolnou similizovanou vrstvou.
- 10] Aby sklo bylo lehčí. Sklo a bižuterie 13 (1) (1977).
- 11] Kirsch R. ed.: Historie sklářské výroby v českých zemích. II/2. Academia Praha (2003), s. 371.
- 12] Tento typ bižuterie je pravidelně pod pojmenováním „Antik“ nebo „L'antique“ prezentován na stránkách propagačního časopisu podniků zahraničního obchodu – Czechoslovak Glass Review. Např. Czechoslovak Glass Review. 4(2) (1949), s. 10.; Czechoslovak Glass Review. 6 (1) (1950), s. 20.
- 13] Neumann, Z., Tichý, K., Bižuterie, Vydavatelství obchodu Praha (1967), s. 29.
- 14] Hlavová, Z., K problematice naší bižuterie, Tvar 11 (4) (1960), s. 118–125, 128.
- 15] Knihovna Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou (dále KMBS). PZO Jablonex. Zbožiznalství jabloneckého zboží. 2. díl, Jablonex Jablonec nad Nisou (1971), s. 74.; Koucký J. a kol. Bižuterie: základní učebnice zbožiznalství. Svaz výrobců bižuterie Jablonec nad Nisou (2005), s. 166.
- 16] KMSB, PZO Jablonex, Zbožiznalství jabloneckého zboží. 1. díl, Jablonex Jablonec nad Nisou (1971), s. 192; Neumann, Z., Tichý, K., Bižuterie, Vydavatelství obchodu Praha (1967), s. 31–32, s. 31.
- 17] Kirsch R. ed.: Historie sklářské výroby v českých zemích. II/2. Academia Praha (2003), s. 400–401; Neumann, Z., Tichý, K., Bižuterie, Vydavatelství obchodu Praha (1967), s. 24.
- 18] Druh perli s vizuálním efektem popraskaného skla. Efekt vznikne ponořením perli do horké vody nebo oleje.
- 19] Neumann, Z., Tichý, K., Bižuterie, Vydavatelství obchodu Praha (1967), s. 18.
- 20] Kulhavá, B., Perličkové ozdoby z Poniklé, Gentiana Jilemnice (2018), s. 57; KMBS. Bártová M., Motlík V., Vznik a vývoj k. p. Železnobrodské sklo, Železný Brod (1983), strojobpis, s. 6–7.
- 21] Žena a móda 10 (10) (1958), s. 27.
- 22] Vosk se do názvu sortimentu dostal díky původní technologii imitací pravých perli, kdy se foukané perle ze skla plnily voskem s rybím stříbrem. Koucký J. a kol. Bižuterie: základní učebnice zbožiznalství. Svaz výrobců bižuterie Jablonec nad Nisou (2005), s. 119.
- 23] MSB, Fotografie v propagační brožuře n. p. Železnobrodské sklo z roku 1959.
- 24] Byly téměř výhradně exportním artiklem a na našem trhu si

- našly své pevné místo až v desetiletí následujícím.
- 25] Tvar 7 (5) (1957). [zadní strana obálky].
 - 26] Výrobky Lidového družstva Moravské ústředny pro lidovou a uměleckou výrobu z. s. s. r. o. Tvar 4 (3–4) (1954), s. 131–134.
 - 27] Neumann, Z., Tichý, K., Bižuterie, Vydavatelství obchodu Praha (1967), s. 25–26.
 - 28] Použití polypropylenových komponentů dokládají sbírkové předměty ve sbírce MSB. Zpracování hmoty v rámci podniku VHJ PJB se nepodařilo prokázat. Sbírka MSB, ev. č. v CES MSB/002-05-14/255002, podsíbírka Kovová bižuterie, ev. č. BK 3778, BK 3781, BK 3785, BK 4082.
 - 29] KMSB, PZO Jablonex. Zbožiznalství jabloneckého zboží. 2. díl, Jablonex Jablonec nad Nisou (1971), s. 89.
 - 30] Kirsch R. ed.: Historie sklářské výroby v českých zemích. II/2. Academia Praha (2003), s. 423.
 - 31] Koucký J. a kol. Bižuterie: základní učebnice zbožíznalství. Svaz výrobců bižuterie Jablonec nad Nisou (2005), s. 198; Dušková, M., Ruční řezačka pěnového polystyrenu, dipl. práce, ZČU FP Plzeň (2021).
 - 32] Neumann, Z., Tichý, K., Bižuterie, Vydavatelství obchodu Praha (1967), s. 28. Výrobky s práskanými plastovými perlemi byly již od roku 1962 ve velkém množství zařazovány do exportních kolekcí prezentovaných v rámci jabloneckých výstav bižuterie. Sbírka MSB, ev. č. v CES MSB/002-05-14/255002, podsíbírka Bižuterie, ev. č. B 3978, B 3989, B 3994, podsíbírka Skleněná bižuterie, ev. č. BŽ 821.
 - 33] Neumann, Z., Tichý, K., Bižuterie, Vydavatelství obchodu Praha (1967), s. 28.
 - 34] Tamtéž.
 - 35] Sklo a bižuterie 4 (28) (1968), [popiska k fotografii, náhrdelník od vzorkačky Marie Lubasové].
 - 36] Sbírka MSB, ev. č. v CES MSB/002-05-14/255002, podsíbírka Bižuterní technologie, ev. č. BT 2890, BT 2894, BT 3815; Rozhovor autorky s Ing. Jaroslavem Novákem, technologem podniku Preciosa (závod Na Hutích), ze dne 5. 10. 2021.
 - 37] Kriegel F., Železnobrodská novinka z Nového Bydžova – Keramo-perle. Sklo a bižuterie 2 (35) (1966).
 - 38] Tvar 11(1) (1960), [předsádka].
 - 39] KMSB, PZO Jablonex. Zbožiznalství jabloneckého zboží. 2. díl, Jablonex Jablonec nad Nisou (1971), s. 260.
 - 40] SOA Most, pracoviště Velebudice, fond č. 1876, Dopis Pragoexportu pro Centroflor ze dne 16. 6. 1965; Kde již Vánoce skončily, Sklo a bižuterie 9 (20) (1972).
 - 41] Sklo a bižuterie 4 (12) (1968), [popiska k fotografií].
 - 42] Obliba antických šperků, Sklo a bižuterie 4(4) (1968).
 - 43] Na vypracování technologie se podílela vzorkačka Miluše Schöttlová.
 - 44] Keramoperle se také vyráběly v provozovně líšeňského závodu v Novém Bydžově.
 - 45] Sklo a bižuterie 3 (24) (1967).
 - 46] Difusní perle, Sklo a bižuterie 2 (21) (1966); Neumann, Z., Tichý, K., Bižuterie, Vydavatelství obchodu Praha (1967), s. 24.
 - 47] Kožní kliš se po nanesení na sklo sušil v horkém vzduchu, kde docházelo k jeho smrštění. Kliš na sebe nabíli část skla z povrchu perle a výsledný efekt byl podobný například mrazolaku.
 - 48] Neumann, Z., Tichý, K., Bižuterie, Vydavatelství obchodu Praha (1967), s. 25.
 - 49] Šaton je tvar broušeného kamene s ploškou nahoře, špičkou dole a osmi hranami po stranách.
 - 50] Rivoli označuje typ strojně broušeného kamene oboustranného kamene se šestnácti ploškami bez vrchní tabulky.
 - 51] Dentelka je tvar broušeného kamene o základním osmihranném tvaru. Jedná se náročnější modifikaci šatonu, která kombinací šestnácti trojúhelníků tvoří efekt vzoru slunce.
 - 52] Naveta je broušený nebo mačkaný kámen tvaru špicoválu. V 60. letech 20. století byly oblíbené kameny přesahující i 25 mm délky.
 - 53] KMSB, PZO Jablonex. Zbožiznalství jabloneckého zboží. 2. díl, s. 26–28; Neumann, Z., Tichý, K., Bižuterie, Vydavatelství obchodu Praha (1967), s. 21–22.
 - 54] Sbírka MSB, ev. č. v CES MSB/002-05-14/255002, podsíbírka Kovová bižuterie, ev. č. BK 3304, BK 3305, BK 3306, podsíbírka Bižuterní technologie, ev. č. BT 1237; KMSB, PZO Jablonex. Zbožiznalství jabloneckého zboží. 2. díl, s. 160; Sbírka MSB, B 5292.
 - 55] KMSB, PZO Jablonex Zbožiznalství jabloneckého zboží. 1. díl, Jablonex Jablonec nad Nisou (1971), s. 73. Technolog Jaroslav Novák označoval výrobky jako sklo porcelánové.
 - 56] KMSB, PZO Jablonex Zbožiznalství jabloneckého zboží. 1. díl, Jablonex Jablonec nad Nisou (1971), s. 82; Koucký J. a kol. Bižuterie: základní učebnice zbožíznalství. Svaz výrobců bižuterie Jablonec nad Nisou (2005), s. 97.
 - 57] Perly zatírané irisem, Sklo a bižuterie 4 (8) (1968).
 - 58] Velký úspěch zaznamenal podnik Železnobrodské sklo v roce 1974, když pod jeho hlavičkou získala Jarmila Hlavová celostátní designovou cenu za průmyslový design CID s kolekcí kabelek a límců Atlas využívající optických efektů atlasových perliček. Toto ocenění získaly podniky Průmyslu bižuterie jen dvakrát, podruhé až v roce 1988, a to za kolekci květin z kontrastními materiály, navrženou Dagmar Dvořákovou, vzorkačkou podniku Centroflor.
 - 59] Náhrdelník doplněný o perličkovou kaskáda putoval i na Expo '67 v Montrealu.
 - 60] Mraky nad smaltem, Sklo a bižuterie 4 (18–19) (1968).
 - 61] Sklo a bižuterie 8 (4) (1972); Sklo a bižuterie 9 (2) (1973).
 - 62] Štřapcová móda. Sklo a bižuterie 6 (21) (1970).
 - 63] Počátkem 80. let proběhl vývoj Grand Pompejí s efektem bublin, jejichž tvorbu zajišťovalo použití nekonvenčních materiálů, například vlhkých dřevěných pilin, volně přidaných do skleněné masy. Strukturu bylo možné zdůraznit rumplováním. Variantou byly perle z masy s vápencovou drtí, díky které získaly optický efekt pemzy. Rozhovor Kateřiny Hruškové s Jaroslavem Novákem, technologem podniku Preciosa (závod Na Hutích), ze dne 5. 10. 2021. Konfrontováno s předměty ve Sbírce MSB ev. č. v CES MSB/002-05-14/255002, podsíbírka Bižuterní technologie, ev. č. BT 2872a (karta se signovaným technologickým podpisem).
 - 64] Sbírka MSB, ev. č. v CES MSB/002-05-14/255002, podsíbírka Bižuterní technologie, ev. č. BT 2871a.
 - 65] Motiv: Podzim 66, Sklo a bižuterie 2 (7) (1960).
 - 66] Rozhovor Kateřiny Hruškové s Věrou Dubskou, pracovnící dokumentace podniku Bižuterie (závod 5), ze dne 8. 11. 2021; Informace ověřena a doplněna písemnou odpovědí Miroslava Kubů, vedoucího oddělení Technicko-výtvarné přípravy výroby téhož podniku, ze dne 30. 11. 2021.
 - 67] Hovory o módě, Sklo a bižuterie 20 (3) (1984).
 - 68] Zlato pro amarony, Sklo a bižuterie 25 (7) (1989). Autorem stejně nazývaných komponentů byl Leo Horáček.
 - 69] Rozhovor Kateřiny Hruškové s Ing. Slavomírem Svobodou, ředitelem Centrofloru v letech 1986–1990, ze dne 11. 6. 2021.

Lektor: PhDr. Miroslav Cogan